

VEGYESEK.

— Az új francia tanterv méltán magára vonja a külföld figyelmét is. Radikálisabb reformot alig vittek másutt oly gyorsan és oly következetesen keresztül, mint a francia középiskolában, melyben eddig főképen latinul és csak latinul tanultak, latinul verseltek és stilizáltak, — a reális tantárgyak rovására és a modern nyelvek teljes mellőzésével. E viszony most egyenesen megfordult, a mennyiben a latin nyelvi oktatást épen a reális tárgyak és a modern nyelvek javára megszorították. Főleg ez utóbbi pont igen figyelemre méltó; az idők tanulságos jele, hogy a francziák is végre valahára szükségét érzik a modern nyelvek ismeretének. Hogy a tanterv keretébe felveendő modern nyelv, Franciaország szempontjából, csakis az angol vagy a német lehetett, az természetes.

A tanterv paedagogiai méltatása nem tartozik e füzetek keretébe, különben könnyű volna némely gyarlóságát kiemelniünk. Egy pár megjegyzést azonban, tekintettel hazai viszonyainkra, mégis kockáztatunk. Ha az új francia, a német és a magyar tanterveket, az egyes tantárgyaknak szánt óraszám szempontjából, összehasonlítjuk, a következő adatokat nyerjük:

	Francia-,	Német-,	Magyarország.
Anyanyelv	51	20	30
Latin	39	86	48
Görög	20	42	19
Modern nyelv ¹⁾	33	17	19
Mathem. s természettud.	38	46	60
Történet-földrajz	36	25	27
Összesen	217	236	203 ²⁾

Ezekből világos, hogy a klasszikus nyelvek a francia és a magyar tantervben körülbelül ugyanazon tért foglalják el, míg Német-

¹⁾ Ez Franciaországban az angol vagy német, Németországban a francia, nálunk a német nyelv.

²⁾ A többi tárgyra (vallás, torna, rajz) itt nem reflektálunk.

országban több mint két annyi időt szentelnek nekik; — hogy megfordítva a modern nyelvoktatás Németországban kis szerepet játszik (számítanak a házi oktatásra), míg nálunk valamivel több, Franciaországban pedig túlságosan sok időt szentelnek a modern nyelvnek; ¹⁾ — hogy végre nálunk, mire már sokszor utaltak, túlságosan sok időt fordítanak a természettudományokra, majd két annyit, mint Franciaországban, hol e tudományok a virágzás oly bámulatos magaslatán állanak.

E megjegyzések után, melyek éppen csak figyelmeztetésül akarnak szolgálni, közöljük az új francia tantervnek nyelv-történeti részét, mely olvasóinkat kétségtelenül érdekelni fogja.

*Első osztály.*²⁾ 1. Francia ny., 8 óra: Olvasás, írás, francia recitáció; minden szó és mondat értelmének szabatos magyarázata. Francia nyelvtan. Az oktatásban előforduló történeti elbeszélések tartalmának írásba foglalása. — 2. Modern nyelv, 4 óra: A nyelvtan elemei, könnyű olvasmány magyarázata. Németből: Krummacher parabolái. Angolból: Miss Edgeworth meséi. — 3. Történet-földrajz, 2 és 2 óra: Franciaország története IV. Henrik óta. Franciaország földrajza.

Második osztály. 1. Francia ny., 3 óra: Nyelvtan, olvasmányok elmondása, versek. Lafontaine meséi. — 2. Latin ny., 10 óra: Nyelvtan, prozódia, könnyű olvasmány (De viris illustribus). Szóbeli latin feladatok fordítása. Fősúly a szöveg magyarázatára fordítandó. — 3. Történet-földrajz, 2 és 1 óra: A kelet régi népeinek története és földrajza. Európa és a földközi tenger medenczejének földrajza. — 4. Modern nyelv, 3 óra: Főleg szóbeli feladatok. Olvasmány németből: Campe Robinzonja; Herder és Liebeskind, Palmenblätter; Musaeus regéi. Angolból: Miss Edgeworth meséi: Aikin és Barbauld házi estélyei; Miss Corner angol története.

Harmadik osztály. 1. Francia ny., 3 óra: Fénelon Télémaqueja, Buffonból válogatott darabok, Racine Estherje, Boileau lutrinje és szatirái. Egyszerű írásbeli feladatok. — 2. Latin ny., 10 óra. A nyelvtan elemeinek ismétlése, teljes mondattan. A szavak csoportosítása családjuk szerint. Prozódia. Olvasmány: Phaedrus és Cornelius Nepos. Irodalom-történeti ismertetések a magyarázott írók alapján. — 3. Történet-földrajz, 2 és 1 óra: A régi Görögország története s földrajza. A világrészek geographiája, Európán kívül. — 4. Modern nyelv, 3 óra: Németből: Niebuhr görög hősmondái, Grimm népmeséi, Andersen meséi. Angolból: W. Scott öregapa elbeszélései, Hughes Tom Brownja, Cook utazásai, Miss Corner görög története.

Negyedik osztály. 1. Francia ny., 3 óra: Etymologia, szóképzés, a népies és tudós szavak. Mme Sevigné levelei, Voltaire XII. Károlya,

¹⁾ És hozzá egy évvel előbb kezdik a modern nyelvi, mint a latin oktatást. De a latin nyelv azután heti tíz órával foglalja el helyét az oktatásban. A görög nyelvi oktatás a IV. osztályban veszi kezdetét.

²⁾ A tanulók ebbe tíz éves korukban lépnek be.

Racine Athalieje, Boileau. Irodalomtörténeti ismertetések az olaszoktatás alapján. — 2. Latin ny., 6 óra : *A nyelvtan ismétlése, prozódia. Caesar galliai hadjárata, Curtius, Vergilius Aeneisének első két könyve, Ovidius metamorphosesei, szó- és írásbeli feladatok.* — 3. Görög nyelv, 6 óra : *A nyelvtan elemei, könnyű olvasmányok, fordítások.* — 4. *Történet-földrajz, 2 és 1 óra. Róma története. Franciaország földrajza.* — 5. *Modern nyelv, 2 óra : Németből : Lessing meséi, Benedict egy prozai vígjátéka, Kotzebue Kleinstädterjei, Lessing Minnája. Angolból : Fő Robinzonja, Irving Columbusa, Pope windsori erdeje, Miss Corner római története.*

ötödik osztály. 1. Francia nyelv, 3 óra : A francia szavak keletkezése, prozódia, XVI—XIX. századi francia költők és prózairók, irodalomtörténeti ismertetések. Bossuet, discours sur l'histoire III. : Montesquieu, grandeur des Romains : Corneille, Horace, Cinna : Racine, Andromaque, les plaideurs. — 2. Latin ny., 5 óra : *A nyelvtan ismétlése, metrikai gyakorlatok, irodalomtörténeti ismertetések. Cicero pro Archia, de supplicis, de senectute : Sallustius ; Livius XXI. és XXII. könyre ; Vergilius eclogái és darabok Georgiconjából ; Vergilius Aeneisének III—V. könyrei.* — 3. Görög nyelv, 5 óra : *A nyelvtan folytatása, görög irok recitációja, a szók csoportosítása (családjuk vagy eszmetársítás szerint), eredeti és derivált szók, irodalomtörténeti ismeretek. Lucian, a holtak dialógja ; Herodot, Xenophon anabasisa.* — 4. *Történet-földrajz, 3 és 2 óra : Európa története 395-től 1270-ig, főtekintettel Franciaországra ; az intézményekre súly fektetendő. Európa politikai, fizikai és nemzetgazdasági földrajza (Franciaország nélkül).* — 5. *Modern nyelv, 3 óra : A mondattan ismétlése, prozódia. Németből : Goethe francia hadjárata, Chamisso Schlemihlje, Auerbach's Dorfgeschichten, Schiller Tellje, Stuart Máriaja. Angolból : Macaulay angol története, W. Scott egy regénye, Shakespeare Jul. Caesarja, Dickens angol története.*

Hatodik osztály. 1. Francia nyelv, 4 óra : A szók keletkezése, a francia irodalom áttekintése IV. Henrik haláláig. A Rolandének, Joinville, Montaigne, Corneille (Cid, Nicomede), la Bruyere, Racine Iphigeniája, Bossuet (orations funebres), Moliere (l'avare, les femmes savantes), LaFontaine (fables, I—VI. könyr). — 2. Latin ny., 4 óra : *Prozódia és metrikai gyakorlatok, latin gyakorlatok, irodalomtörténeti ismeretek. Livius (23—25. könyrei), Cicero (Catilinai beszédek, Scipio álma), Tacitus (Agricola, Annales 1—3. k.), Vergilius (Aeneis VI—VIII. k.), Horatius ódái.* — 3. Görög ny., 5 óra : *A nyelvtan ismétlése, irodalomtörténeti ismeretek. Homér (Odyessa, I, II, VI, XI, XII. k.), Xenophon (Cyropaedia, Oeconomicon), Herodot, Plutarchos (Alexander, Demosthenes, Cicero), Euripides (Auliszi Iphigenia, Hecuba, Alceste).* — 4. *Történet-földrajz, 3 és 1 óra : Európa története 1270-től 1610-ig, főtekintettel az intézményekre. A világrészek (Európán kívül) fizikai, politikai és nemzetgazdasági földrajza. A szárazföld és a tenger közlekedő utjai. A termelés és a kereskedés központjai.* — 5. *Modern nyelv, 3 óra : Nyelvtan ismétlése, idiotismusok stb. Németből : Goethe (Götz, olasz utazás, Hermann und Dorothea), Schiller (Wallenstein, lírai költemények, a németalföldi fölkeles), Hauff Liechtensteinja. Angolból : Dickens D. Copperfieldje, Irving vázlatai, Goldsmith (az elhagyott város, az utas), Shakespeare Macbethje, W. Scott egy regénye.*

Hetedik osztály. 1. Francia ny., 5 óra : Szerkezet, stílus, a francia irodalom XIII. Lajos óta. Pascal (*pensees, provinciales I, IV, XIII.*), Bossuet beszédjei, La Bruyere, Fénelon (*lettre a l'academie*), Buffon (*discours sur le style*), Voltaire (*siecle de Louis XIV. Lettres*), Corneille (*theatre*), Moliere (*Misanthrope, Tartuffe*), Boileau (*l'art poetique*), Lafontaine (*fables, VII—XII. k.*). — 2. Latin ny., 4 óra : Cicero (*pro Milone, Philippic. II.*, leveleiből), Livius XXVI—XXX., Tacitü Annales XIV—XV., Plautusból kivonatok, Plinius levelei, Terentius Adelphi, Lucretiusból kivonatok, Vergilius Aeneise IX—XII., Horatius epistolái. Irodalomtörténeti ismeretek. — 3. Görög ny., 4 óra : Kivonatok Thucydides-, Aeschylos- és Aristophanesből, Demosthenes (*Philippikák, A koronáról*), Plato (*Criton, Apologia*), Homér Iliasa I, II, XVIII. és XXII. k., Sophocles (*két Oedipus, Antigone*), Xenophon memorabiáliái. Irodalomtörténeti ismeretek. — 4. Történet-földrajz, 4 óra : Európa története 1610-től 1789-ig. Franciaország földrajza. — 5. Modern ny., 3 óra : A stílus, irodalomtörténeti ismeretek. Németből : Lessing Hamburgi Dramaturgiája, Goethe (*Tasso, Iphigenie, lyrai költemények*), Schiller (*Braut von Messina, A 30 éves háború története*). Angolból : Dickens N. Nick-elb újje, W. Scott A puritánok Skocziában, Shakespeare (*VIII. Henrik, III. Rikárd, Othello*), Byron Childe Haroldja.

Nyolczadik osztály. 1. Bölcsészet és francia ny., 8 óra : A bölcsészet cursusa (*lélektan, logika, ethica, theodicea, bölcsészet története*). A politikai nemzetgazdaságtan elemei. Francia értekezések. Descartes (*Discours, Méditation I.*), Leibnitz (*Monadologia*). — 2. Latin és görög ny., 1 és 1 óra : Cicero *de legibus*, Seneca *de vita beata*, Plato *respublica VIII. k.*, Aristoteles. — 3. Történet, 4 óra : Franciaország és a jelenkor története 1789-től 1875-ig. — 4. Modern nyelv, 3 óra. Németből : Goethe Faust I. (*kivonatban*), Lessing Laocoonja kivonatban, Schiller és Goethe levelezéséből, Herder's *Ideen*, Schiller *aesthetikai értekezései*. Angolból : Bacon *essays*, Pope a bírdatról, Macaulay angol története, Mill a szabadságról.

Az olvasmányul szánt írók megválasztása épen nem mondható kifogástalannak, de világos a tanterv azon helyes czélja, hogy az irodalmak legkülönbözőbb ágait és termékeit felkarolja és minél nagyobb olvasottságot eredményezzen.

— **Rabelais és Fischart.** — Rabelais világhírű regényéből, a *Gargantuából*, 1535-ben jelent meg az első kötet, a Fischart híres német átdolgozásának első kiadása 1575-ből való. E két munka viszonyáról igen sokat beszéltek és ítélték eddigelé, de többnyire felületesen, a két mű behatóbb vizsgálata nélkül. Most egy 89 lapra terjedő tanulmány jelent meg, mely a francia eredetinek és a német átdolgozásnak pontos, alapos összehasonlítását adja. Címe : *Johann Fischart und seine Verdeutschung des Rabelais von Ludw. Ganghofer* (München, 1881). E munka három fejezetből áll : az elsőben adja szerző Rabelais és Fischart műveinek, fejezetről fejezetre, részben

mondatról mondatra, pontos összehasonlítását, melyből kitűnik, hogy a német szerző Rabelais könyvének menetét, a cselekvény egymásutánját, sőt néha, de ritkábban, előadását is megtartja, de igen önállóan dolgozza fel ezen anyagot, mi már abból is világos, hogy Fischart műve körülbelül háromszor oly terjedelmes, mint az eredetinek első könyve, melynek átdolgozását adja. Vannak egész fejezetek, melyek Rabelaisben hiányzanak; az eltérő fejtegetések, reflexiók, czélzások stb. száma pedig roppant nagy. Rabelais mindenütt saját hazáját és nemzetét tartja szem előtt s ennek gyengéit s vétkeit ostorozza; Fischart hasonlóképen saját népét és a német társadalmat szatirizálja, úgy hogy már ezen álláspontjánál fogva sem adhatott valószínű fordítást. A szerző egyszersmind kimutatja, hogy Fischart mindenütt tudatosan változtatott az eredetin. — A második fejezet áttekintést nyújt a két mű viszonyáról eddig nyilvánított nézetekről és ítéletekről. E fejezet érdekesen mutatja, hogy az irodalomtörténészek hogyan írják ki egymást és mily csekély azoknak száma, kik e kérdésben is önálló tanulmányokon alapuló ítéleteket mondtak (Vilmar, Gervinus, Wackernagel). Érdekes egyszersmind, hogy a vélemények Fischart érdeméről mily eltérők; míg pl. Mundt a legpompázóbb dicséretekkel halmozza el a német Gargantuát, addig Menzel a legnagyobb megvetéssel szól róla. A francziák csak legújabbán szólnak bővebben Fischarttól. A «Biographie universelle» (1856) pl. már azt mondja művéről: «Encore n'est ce pas tout une traduction qu'une ingénieuse paraphrase accommodée au gout allemand et au génie de cette langue.» Terjedelmesen tárgyalják Fischartot Spach (Oeuvres choisies, 1866) és Heinrich (Hist. de la litt. allemande, I, 1870), mind a kettő nagy elismeréssel, de mind a kettő természetesen Rabelais-t tekintve a kiválóbb és nagyobb szellemnek. — Ganghofer könyvének harmadik fejezete tárgyalja «Fischart szellemi fölényét Rabelais-sal szemben», kimutatni iparkodván, hogy «Fischart magasabb szellemi rangú mint Rabelais.» E fejtegetésével alig fogja meggyőzni olvasóit, annál kevésbé, mert végre is Rabelais regénye az eredeti munka és Fischart átdolgozása, bármily önálló és szellemes, mégis csak a francia munkán alapszik. Meglehet, hogy Fischart általában — egész munkásságát tekintve — nagyobb, kiválóbb szellem, mint Rabelais, kit némelyek (nem művelődéstörténeti, de annál inkább æsthetikai szempontból) kétségtelenül nagyon túlbecsültek és túlbecsülnek még ma is; — én nem merek e kérdésben önálló ítéletet mondani, mert nem ismerem annyira Fischart összes munkáit, melyek részben teljesen hozzáférhetetlenek; — de a német író

e szellemi fölényének kimutatására épen a Gargantua átdolgozásának összehasonlítása eredetijével sem nem elégséges, sem nem alkalmas. Ganghofer füzete különben minden esetre figyelemre méltó irodalomtörténeti tanulmány, melyet a francia irodalommal foglalkozó szakférfiak is érdeklél fognak olvashatni.

Együttal megemlítem, hogy Rabelais műve új, igen kitünő német fordításban jelent meg: *Rabelais' Gargantua und Pantagruel. Aus dem Französischen von F. A. Gelbcke* (Leipzig, 1880, 2. köt. Ára 6 mk. 50). Rabelais első német fordítását G. Regis eszközölte, 1832—1841-ben, 3 kötetben. De e szorgalmas és alapos munka igen nehézkes, túl van halmozva jegyzetekkel s régóta teljesen elfogyott. A Gelbckeé beható tanulmányokon alapszik, de stílus és előadás tekintetében könnyed és vonzó, úgy hogy az ember, kinek, még a francia nyelv kitünő ismerete mellett is, elég baja volt a nehezen érthető eredetivel, valóságos élvezettel olvashatja a német fordítást. Gelbcke lefordította a mű függelékeül a Pantagruli prognosticont is, melyet Rabelais maga egy német eredetinek latin fordítása alapján irt, és közli a 361—421. lapokon a legkitünőbb szakférfiak magyarázatai szerint a regényre vonatkozó történeti és allegorikus fejtegetéseket, melyeket én részemről nem igen tudok élvezni. Gelbcke műve meleg ajánlást érdemel; ideje is volna, hogy azok az emberek, kik Rabelais annyit idézik és dicsérik, végre valahára el is olvassák, legalább e kitünő fordításban, mely annak, ki Rabelais könyvét nem a nyelv és stílus történetének szempontjából olvassa, az eredeti munkát teljesen helyettesítheti.

H. G.

— **Lazarillo de Tormes**, Diego Hurtado de Mendoza világ-hírű regénye, a világirodalom egyik legbefolyásosabb műve, a picari¹⁾ regények sokat bámult és sokat utánzótt őse, szintén megjelent új, igen olcsó német fordításban: *Leben und Abenteuer des Lazarillo von Tormes. Ein Schelmenroman von Diego Hurtado de Mendoza. Aus dem Spanischen übersetzt von Franz von Aubingen* (Leipzig [1880], Universalbibliothek, 1389. sz.). A kis füzet csak 68 lapra terjed s ebből 16 lap a bevezetésre s előszóra esik! És e csekély terjedelme²⁾ dacára

¹⁾ Spanyolul *picaro* a. m. kópé, lurkó, gazember. Innen: *novela picaresca*, németül *Schelmenroman*.

²⁾ Megjegyzendő azonban, hogy a regény 5. fejezete, mely a legtöbb kiadásban vagy teljesen hiányzik vagy csak rövid kivonatban van közölve, Aubingen fordításában is csak kivonatban foglal helyet. Tartalmát Lazarillonak egy irgalmas barát szolgálatában tett tapasztalatai teszik.

mily roppant befolyása volt e kis munkának a regény történetére egész Európában, mily egészen más irányba terelte az európai népek ízlését, mily tetszésben részesült, mily számtalanszor utánozták! A spanyol Lazarillo először 1554-ben jelent meg, midőn híres szerzője, V. Károly császár egyik legbizalmasabb és leghatalmasabb államférfia, a trónra lépő II. Fülöp kegyelmével nem dicsekedhetvén, nyilvános pályáját befejezte és a magánéletbe vonult vissza. De Mendoza már 18 éves korában (szül. 1503-ban Granadában, megh. 1575-ben Madridban), még mint salamancai jogász írta e jókedvű kis könyvet, mely a spanyol népeletnek és a szegény emberek viszonyainak egészséges humortól áthatott, élettelses, költői képét adja. A kis Lazar (azért Lazarillo) egy Gonzales nevű molnárnak a fia, kinek malma a Tormes folyóban állt. E malomban született Lazar (azért de Tormes). Atyja a mókók ellen elesik, anyja egy szerecsennel kezd viszonyt, s Lazar maga kénytelen magáról gondoskodni. Így először egy vak koldusnak, azután egy papnak, egy nemes embernek (hidalgónak), egy irgalmas barátnak, egy bűnbocsánat-árúsnak, egy káplánnak s végre egy alguacilnek (törvényszolgának) szolgálatába lép. Mindenütt a körül forog a dolog, hogy nem adnak neki elég enni valót, s így Lazarillo roppant ügyességgel és rendszerint a legkomikusabb ötletekkel kénytelen magának enni valót szerezni, hogy éhen ne haljon. Végre megházasodik, egy papnak a cselédjét vévén nőül, ki előbbi urával bizalmas viszonyban élt és e viszonyát ezentúl is folytatja, Lazar tudtával, kinek ebből mindenféle kedvezményei vannak. Az elbeszélés általában folyton czéloz a papságra s kevés jót tud róla; azért a könyvet rögtön megjelenése után eltiltották s elkobozták, utóbb pedig ismételve megcsonkították. Az első kiadás példányai a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak. Mendoza regényét két ízben folytatták is, először egy ismeretlen (Antwerpen, 1555) igen ügyetlenül, s később Enrique de Luna (Paris, 1620) igen jól. Németre tudtommal már régebben négyszer (1624, 1769, 1782, 1810) fordították. A ki *Gil Blast* olvasta, ismeri a picári regények legjobbját. De azért a *Lazarillo de Tormes*, mint az egész irány megalapítója, de absolut értékénél fogva is élvezetes olvasmányul ajánlható mindenkinek, ki bármely irodalom történetével foglalkozik.

H. G.

— **Magyar nyelvtan olaszok számára.** — Egy olasz nyelven írt magyar nyelvtan első része jelent meg nem rég Fiumében. Szerzője *Györök*, az ottani állami középtanoda tanára. A 98 lapra terjedő füzet az egyszerű és összetett mondatot tárgyalja. A bevezetésből, a melyben a szerző a nyelvek rövid osztályozását és a magyar nyelv rokonsági viszonyait mutatja ki, kitünik, hogy Györök az újabb nyelvtani elméleteket ismeri. Az egyes leczkék — 24 van a könyvben — ügyesen vannak összeállítva, a példák számosak és világosak s az egész rendszer, melyen Simonyi nyelvtanának nyomai látszanak, több tekintetben fölülmulja az eddigieket, különösen Ollendorffét. A mi szerzőnk szintén csak össze nem függő mondatok által gyakoroltatja ugyan a tanulót, de e mondatoknak legalább valami értelmök van. Bizonyára óhajtandó lett volna, hogy e módszerrel teljesen szakítson és kezdettől fogva összefüggő olvasmányokat nyújtson vagy legalább oly mondatokat, melyek egy történetre vonatkoznak, úgy mint azt a gyakorló iskola tankönyveiben találjuk. Mert az ily példák csak a szabályok kedvéért látszanak alkotva lenni; a tanuló nem lát bennök összefüggést s nem meríthet belőlök élvezetet. Az összefüggő olvasmányt a tanuló nem annyira a szabály, mint a tartalom kedvéért olvassa és az érdekes olvasmány mellett egyuttal a szabályt is megtanulja. Igaz ugyan, hogy az ily olvasmányok összeállítása sok nehézséggel jár, míg az ily egyszerű mondatokat vajmi könnyű egymás mellé állítani; de ha az elvben elfogadott módszer szerint akarunk könyveket írni, akkor a kivitellel járó fáradságot sem szabad restelni. E megjegyzéssel nem akarjuk a könyv többi érdemeit csorbítani, csak arra figyelmeztetjük a szerzőt, hogy egy netaláni második kiadásnál e bajon segítsen. Mindenesetre elismerést érdemel és örömmel üdvözlendő az igyekezet, hogy hazánk olasz nyelvű lakossága közt nemzeti nyelvünket tehetségünk szerint terjeszszük; ez pedig jó nyelvtanok és gyakorlókönyvek segítségével érhető el leginkább, de a gyakorló könyv nyújtson remekíróinkból válogatott darabokat, nem pedig másodrendű olvasmányokat. Egy nagyobb olvasókönyvet okvetlenül megkövetel e nyelvtan s e részben a szerző bizonyára az elismert legjobbakkhoz fog fordulni. Györök az olasz és magyar nyelvet egyaránt helyesen kezeli; a rövid mondattani szabályok szabatosan vannak előadva s a tárgy felosztása leczkék szerint egyenletes. — Az érdemes művet az illető körök figyelmébe ajánljuk.

K. I.

— **Goethe-évkönyv.** — A Goethe életére és munkásságára vonatkozó adatok, közlemények, tanulmányok stb. eddig a legkülönbözőbb szakfolyóiratokban, lapokban stb. jelentek meg, úgy hogy azoknak áttekintése annál nehezebb volt, minél serényebb és fáradhatatlanabb lett a munkásság e téren az utolsó két évtizedben. Azért már több év óta sürgettek Németországban egy külön a Goethe-philológiának szánt közlönnyt. Ilyen csakugyan létrejött. Címe: *Goethe-Jahrbuch, herausgegeben von Dr. L. Geiger.* (Frankfurt a. M. 1880.). Az első kötet, 1880-ra, gyönyörűen kiállított 448 lapra terjedő, angol módra kötött kötet (ára 10 márka), melynek tartalmát négy csoportban 1. értekezések, 2. kutatások, 3. új közlemények és 4. vegyesek képezik. Tartalmas és gazdag bibliographia és húsz lapra terjedő hirdetések zárják be a kötetet.

Az értekezések és kutatások közt (e kettő megkülönböztetése nem valami ügyes) az első egyszersmind a legjobb, *Grimm H.* cikke Arnim Bettináról, ki 1835 ben megjelent könyvével (*Goethe's Briefwechsel mit einem Kinde*) annak idején oly nagy feltűnést és még nagyobb zavart okozott, a mennyiben sokan a szellemes nő e költött művét Goethe valóságos levelezésének tartották. Grimm érdekes, szellemes jellemzését adja ama kiváló nőnek, kit gyermekkorá óta személyesen igen jól ismert. *Biedermann* szól Goethe és Lessing viszonyáról, nem sok újat és itt ott ferdét is állítva. Hogy Lessing irigységből ítelt megvetően a *«Werther»*-ről, az igazán nevetséges gondolat. Ha szerző Lessing jellemére és világnézetére helyesen reflektál, igen természetesnek, sőt szükségesnek találja az erélyes férfiú ítéletét a gyöngé, beteges Wertherről. *Bobertag* a Faust Helena epizódját tárgyalja, sok szép megjegyzéssel. *Scherer* ismét Satyrosról ír, kiben még mindig Herdert akarja felismerni, *Bartsch* Goethe alexandrinusban írt műveit tárgyalja, e régebben a németeknél oly népszerű vers technikájának szempontjából, *Düntzer* a Goethe önéletrajzának megbízhatóságát vitatja, ismeretes módja szerint rengeteg száraz adatból kevés eredményt nyerve, *Willmanns* Goethe Bolindejét Scudery asszonynak egy 1686-ban megjelent könyvében akarja felfedezni, nézetem szerint nem nagy szerencséével, *Werner* Goethe *«Jahrmarktsfest»*-jéhez, *Jacoby* a Fausthoz, *Ehrlich* a Bakis jóslataihoz közölnek nem érdektelen, de nem is kifogástalan adalékokat. Az új közlemények Goethe 36 és anyjának 7 levelét, *«Prometheust»* a strassburgi kéziratból és kortársak nézeteit s ítéleteit Goethéről tartalmazzák. A *Vegyesek* rovatában van több értéktelen apróság is. Furcsaság kedvéért felemlítem, hogy itt valaki Mephisto-

pheles nevét Hephaistophilos (ördög barátja)-ból akarja származtatni, még pedig elég naiv módon.

H. G.

— **Plinius Naturalis Historiájához.** — Ismeretes dolog, hogy az idősebb Pliniusnak «Naturalis Historia» című munkája még a legújabb kiadásokban is csak úgy hemzseg a hibáktól, minék oka nagy részt abban rejlik, hogy a kiadók nem voltak elég figyelemmel a reáliákra és nem ritkán a jobb kéziratok olvasásai és a más régi szerzőkből ismeretes helyes elnevezések helyett saját szelleműs, de gyakran hamis coniecturáikat vették fel a szövegbe.

Az ilyenek közé tartozik azon három hely is, melyet az Orpheus Lithikáihoz és egy bizonyos Damigeronnak «De lapidibus» című munkájához irt Adnotatio criticában (Berolini, 1880.) röviden tárgyaltam és melyet czélszerűnek tartok itt ismét felhozni, ne hogy a Plinius-kritikusok figyelmét elkerülje.

Az első hely N. H. XXXVII. 10, 185: «*Zmilampis* in Euphrate nascitur, Proconnesio marmoris similis, medio colore glauco», hol egy 15-ik századbéli codex Pollingensisben *zmitatis*, egy 15-ik századbéli bécsi codexben *zmylactis*, a régi kiadásokban pedig *zmitaces* áll *zmitampis* helyett. A Jan-féle kiadásban *zmitampis*-t olvasunk, de hogy a kőnek neve tulajdonképen *zmitampis* volt, kitűnik azon körülményből, hogy a legrégebb s legjobb Pliniuscodex, a cod. Bambergensis saec. X—XI, *zmitampis*-t ad az indexben, Orpheus Lithikáiban pedig v. 263. azt olvassuk e körül, hogy:

Ἰδασιν Εὐφράτης διαίνόμενον ζ α μ λ α μ π ι ν (így a legjobb codex A; a többi kézirat és az eddigi kiadások διαιν. ζ α μ λ α μ π ι ν); — λαμπις-re végződő drágakő különben is előfordul.

N. H. XXXVII. 10, 139 az *achates* különböző nevei között a Jan kiadásában egy *aethachates* is előfordul. Így Jan, a kiadások és a legtöbb codex *antachates*-e (*anthachates* a cod. Bamberg.) helyett (*autachates* Sillig), mely *antachates* olvasást kénytelenek leszünk helyesnek elismerni, ha megfontoljuk, hogy Orph. Lith. v. 637 a legjobb kézirattal és Sokrates s Dionysios περί λίθων című kiadatlan művével αὐτικ' ἀγάτου helyett ἀντιαγάτου-t kell olvasnunk, mi nem egyéb mint ἀντιαγάτης-nek költői alakja.

Vége Plin. XXXVII. 59, 162 olvassuk a Galaktites körül, hogy «eandem leucogaeam et leucographitum appellat et *synnephitum*». Így Jan kiadása; a bambergi kéziratban a *synnephitum* coniectura helyett *synnehitum* van, és hogy ez a helyes, bizonyítja a Kr. u. második századból való Pseudo-Damigeronnak következő helye, mely

ugyanazon forrásból van merítve mint Plinius idézett adata (p. 108, 8. 9 Lithica kiadásomban): «Dicunt magi et Aegyptii *Synechiten*, continet enim in se omnia, quae destinaveris solus omnium lapidum.» A Galaktites követ tehát azért nevezték Plinius szerint *Synechitis*-nek Damigeron szerint *Synechites*-nek, mert συνέχισι (continet) ἐν ἑαυτῷ ἄπαντα stb.

Dr. ÁBEL JENŐ.

— **Petőfi „Őrütl”-je németül.** Egy kis füzetet kaptunk, mely Petőfi nevezett költeményének német fordítását és magyarázatát (?) tartalmazza. Címe: «*Der Wahnsinnige Petőfi's. Originaltext der ersten Ausgabe, Verdeutschung, Lesearten, Commentar. Von Hugo von Meltzl.*» (Leipzig, 1879. W. Friedrich). E fordítás és magyarázat először a lipcei *Magazin f. d. Lit. des Auslandes*ben jelent meg. Szerző, úgy látszik, igen fontosnak és remeknek tartja, hogy külön füzetben is közzétette. Petőfi *Őrütljét* a költő legérettebb, azaz legkitünőbb művének tekinti. Ez magánvélemény, mely csak szerző ízlésének jellemzésére szolgálhat. Alig fogaak ez ítéletében sokan osztozni. A fordítás minden tekintetben rossz, annyira rossz, hogy nem igen tudok hozzá foghatót. Petőfi e költeményének szépsége első sorban nyelvében és stílusában van. Bámulatos a nyelv szép, plastikája; mintha minden szava érzbe volna vésve, mintha felkiáltásai lecsapó villámok volnának. Stílusa szaggatott, a külső összefüggést mellőző, a beteg agy és szív fájdalmasan kitörő hangjai. És mi lett e nyelvből, e stílusból Meltzl úr fordításában? Ez utóbbi tele van laposságokkal. Minden versben egy pár semmit mondó kötőszó, particula, körülírás. A plasticitás helyébe üres bőbeszédűség, a költőség helyébe velőtlen próza lépett. Meltzl úr nemcsak fordítja, hanem egyszersemind kiegészíti, szépíti, szóval javítja Petőfit. Szegény Petőfi! És az ily fordítás mintaszerűnek mutatja be magát! De hadd itéljenek olvasóink egy pár mutatvány-versből:

Petőfi.

Meltzl.

4. Ostort fonok. Lángostort. Nap-sugarakból.
 10. De a halál azt mondja: csitt!
 14. S mit tettek gyilkosaim,
 Hogy gaztettöket elleplezzék?
 18. Szerettem volna felugrani.
 25. Ez volt szerencsém.

- Denn eine Geissel flecht' ich mir —
 aus Sonnenstrahlen.
 Bis endlich dann der Tod dazwi-
 schen ruft sein: Pst!
 Was thaten sie hernach, um ihren
 schnöden Mord
 Recht teuflisch zu verbergen?
 Ich wär so gern emporgesprungen,
 ich hätte sie zerfleischt,
 Und das, das war mein Glück.*

- Mert egy hiána kiása siromból. Denn *als willkommenen Frass*
scharrt eine der Hyänen mich
wieder aus.
- Ez az állat volt egyetlen jólte- *Die einzige Wohlthat meines Le-*
vőm. *bens verdank' ich dieser Bestie.*
- Ezt is megcsaltam. Betrogen hab' ich sie dafür
Ó czombom akarta megenni, *Eh' sie an meinen Rumpf sich noch*
gemacht,
- Én szívemet adtam oda ; Warf ich mein Herz ihr hin ;
Ez oly keserű volt, hogy meg- Das war so bitter, *sie frass es auf*
döglött tőle. und ist daran verreckt.
33. De hiába, csak így jár, *Warum auch nicht! das ist so*
Menschenbrauch.
- Ki emberrel tesz jót. Mi az em- Sie lohnen also dem, der ihnen
ber? wohlgethan.
54. De mit kaczagok, mint a bolond? Der Mensch, was ist er überhaupt?
Ach, aber ach, was lach' ich denn
nur fort, so recht als wie ein
Narr?
- Hisz sirnom kellene. Ich müsste weinen, *weinen, ja, viel-*
mehr,
53. Ó ég, te vén, kiszolgált katona, O Himmel, Himmel, *weisst du, was*
du bist!
- Érdempénz melleden a nap. Ein alter invalider *Söldnerknecht*
An deiner Brust die Sonne *prangt*
als Ehrenkreuz (!!).

stb. stb. A legundokabb látvány, midőn az önhitt bárgyúság a láng-
észt javítani akarja.

Füzete végén szerző egy borzalmas, de igen ügyetlen történe-
tet fundál ki, hogy az örült megörülését megmagyarázza. Ajánljuk
azoknak, kik megörülni szándékoznak. H. G.

— **Erdélyi cigánydalok.** A következő kis füzetet vettük :
Haideblüten. Volkslieder der transsilvanischen Zigeuner, Inedita, Ori-
ginaltexte und Verdeutschungen. Von Dr. Heinrich von Wlislöcki. (Leip-
zig, 1880 W. Friedrich.) Negyven kis (4—8 soros) népdalocska,
melyeket szerző Kolozsvár, Fehérvár, Brassó és Sz.-Udvarhely vidé-
kén gyűjtött. A fordítás hűségéhez nem szólhatunk. A dalok több-
nyire csinosak, itt-ott a magyar népdalra emlékeztetők. Nagy szere-
pet játszik a cigány nyomorúsága, tavasz és nyár utáni vágya,
hegedűje, mely egyedüli vigasza. Itt két mutatvány :

O die Geige gibt mir Leben,
Trunk und Speis muss sie mir geben ;
Wenn ich einst nicht geigen kann,
Bin ich ein verlornen Mann.

Sterne hat der Himmel viel,
Blumen hat die Erde viel ;

Mein Zigeunerliebchen braun,
Mag ich doch viel lieber schaun.

Szívesen vennék, ha szerző e dalokból többeket magyarra is fordítana.

Egyúttal megemlíjtük, hogy Wislockitól legközelebb a következő munka fog megjelenni: *Grammatica linguae Ciganorum transsilvaniensium*.

— **Shakespeare-Bibliographia.** Egy müncheni könyvkereskedő, Unflad L., *Die Shakespeare-Literatur in Deutschland von 1762—1879* címmel egy 59 lapra terjedő füzetet adott ki, melyet örömmel kellene üdvözlönnünk, ha céljának megfelelőne, azaz ha teljes volna. De nem az, pedig elmunkálat e téren is annyi van, hogy az anyagnak — mely, az igaz, óriási — teljes összeállítása nem ütközhetik legyőzhetetlen nehézségekbe. Sőt Unflad könyve nemcsak hogy megbizhatatlan és hézagos, nemcsak hogy nem haladás, — hanem határozottan kevesebbet és rosszabbat nyújt, mint a közkézen forgó bibliographiai összeállítások. Így pl. a Shakespeare-társaság évkönyvének rendes könyvészeti rovata sokkal gazdagabb, s valóban csodálatos naivság és tájékozatlanság, hogy valaki Shakespeare-könyvészetet akarjon készíteni, és még e legismertebb eszközt sem használja föl. Egy másik példa. Varnhagen kiadott nem rég egy füzetet, melyben a német iskolák programm-értekezéseit felsorolja és csoportosítja. Shakespearere az ezen gyűjteményben felsoroltak közül körülbelül kilenczven értekezés vonatkozik. Unflad könyvében ezekből tizenegy található. Ennyi, azt hisszük, elég lesz e teljesen értéktelen compilatio jellemzésére.

— **Német Jahresbericht.** A Bursian-féle kitűnő *Jahresbericht über die Fortschritte der classischen Alterthumswissenschaft* mintájára ugyanazon berlini könyvkereskedő (Calvary) kiadásában egy *Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie* című vállalat indult meg, melynek első évfolyama — 1879 — előttünk fekszik. (Berlin, 1880, 239 lap, ára 6 mk.). Ez évkönyv, melyet a berlini német philologiai társaság szerkeszt, egyelőre elég szerény alakban lép fel: inkább könyvészet, mint a teljes anyagnak valóságos feldolgozása. De ily alakban is kitűnő hasznát veheti mindenki, ki a német philologia bármely ágával foglalkozik s figyelemmel akarja kísérni az egyes szakokra vagy írókra és munkákra vonatkozó gazdag kutatásokat. Jó tárgy- és névmutató, valamint az anyag ügyes csoportosítása igen emelik a munka hasznavehetőségét.

— **Homeros békaegérharczáról** és nagyszámú utánzásairól kevés héttel ezelőtt igen szorgalmas tanulmány jelent meg *Walth György Vilmostól* (De Batrachomyomachiae origine, natura, historia, versionibus, imitationibus. Stuttg. 1880. J. B. Metzler. 8° 134 l. Ára 3 M. 50.). Új adatot ugyan az egész könyvben nem sokat találunk, de a már eddig is ismeretes tények ügyes összeállításából sokat tanulhat különösen az æsthetikus, ki a parodikus irodalmat kell hogy figyelemre méltassa, és a nyelvész, kinek öröme telhetik azon számtalan tréfás szóösszetételen, melyeket szerző pl. Lope de Vega Macskaharczából összeállít és magyaráz. Legbővebben természetesen Homeros békaegérharczát tárgyalja a szerző, melyet illetőleg sikerült okokkal megerősíti a régi véleményt, hogy Pigres műve, azután Lope de Vega Macskaharczát és Georg von Rollenhagen Froschmäuseler-jét. Összeállítja továbbá lehető teljességgel Homeros békaegérharcza valamennyi fordításának, utánzásának és kiadásának lajstromát századok szerint, mely összeállításnak ha nincs is más célja, annyit mégis tisztán kimutat, mennyire csökkent a jelen században a parodikus irodalom ezen ága iránt az érdeklődés.

KÖNYVÉSZET.

Összeállítja **Hellebrant Árpád.**

I. HAZAI IRODALOM.

- Bászai A.** Theokritos idylljei és a görög s római idyll. Tanulmány. — Budapest, ifj. Nagel O. 1889. (8 r. VIII, 354. l.) 1 frt 70 kr.
- Budenz J.** Emlékbeszéd Schiefner Antal kultag fölött. (Értekezések a nyelv- és széptudom. köréből. IX. köt. 10. sz.) Budapest, Akademia, 1880. (8-r. 15. l.) 10 kr.
- Doleschall J.** Az Aristotelest megelőzőt hellén világ æsthetikai nézetei, kiváló tekintettel Platona. Bölcelettudori értekezés. Arad, Réthy 1880. (8. r. 73. l.)
- C. Kuun G.** Codex cumanicus bibliothecæ ad templum divi Marci Venetiarum. Primum ex integro edidit prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit. — Budapestini, Academia, 1880. (N. 8-r. CXXXIV, 395 l.) 5 frt.
- Nemzeti könyvtár.** Szerkeszti Abafi L. Budapest, Aigner é. n. (1880.) Egy-egy füzet 30 kr.
62. füz. Katona J. művei	5.	(1— 80. l.)
63. • Sárosy Gy. •	1.	(1— 80. l.)